

Värnpliktens kostnader

När Sverige avskaffade värnplikten 2010 skedde det mot bakgrund av en global utveckling där allt fler länder hade gjort detsamma och i stället börjat tillämpa frivillig rekrytering till militären. Frågan är dock kontroversiell: Många i vårt land har motsatt sig denna reform. Vissa argument rör värnpliktens betydelse för social sammanhållning och karaktärsdaning; andra rör militär förmåga; ytterligare andra fokuserar på budgetmässiga kostnader. Det som har slagit mig då jag har försökt följa denna debatt är att få tycks bekanta med den nationalekonomiska forskning som finns om den allmänna värnpliktens *samhällsekonomiska* kostnader. Dessa kostnader kan delas in i fem kategorier (här följer jag Lau m fl 2004).

För det första medför den allmänna värnplikten en kostnad i form av skillnaden mellan de värnpliktigas potentiella marknadsinkomst och den lägre ersättning de får som värnpliktiga plus det monetära värdet av det obehag som följer av att tvingas arbeta med något som man inte frivilligt har valt. Enligt Kerstens and Meyermans (1993) är denna kostnad i Belgiens fall dubbelt så hög som värnpliktens rent budgetmässiga kostnader, vilka ofta ensidigt fokuseras i debatten.

För det andra utgör det en kostnad när en armé ska bemannas, att den arbetskraften inte kan utföra produktiv verksamhet i andra delar av ekonomin: Medan produktivitetensbaserade marknadslöner återspeglar denna kostnad underskattas den av den låga ersättning värnpliktiga får.

För det tredje innebär värnplikten en ineffektiv matchning mellan människor och arbeten, eftersom produktivitet och komparativa fördelar inte beaktas, vilket medför en produktionsförlust.

För det fjärde riskerar allokeringen av arbetskraft inom det militära att bli ineffektiv, eftersom artificiellt billig arbetskraft leder till en för hög andel arbetskraft i förhållande till kapital och eftersom värnpliktiga inte förmår utveckla de expertkunskaper som professionella militärer, som väljer denna bana som en yrkeskarriär med längre utbildning som grund, får.

För det femte tillkommer, utöver dessa statiska kostnader, en dynamisk kostnad: Värnpliktiga tvingas avbryta eller senarelägga sin utbildning och sitt lärande, vilket reducerar deras livsinkomster (enligt en nederländsk kalkyl med 5 procent). Därigenom reducerar värnplikten ackumuleringen av såväl humankapital som fysiskt kapital, vilket påverkar arbetsproduktivitet och värdet av den samlade produktionen negativt. Lau m fl (2004) uppskattar i en kalibrering, som utgår från ett års värnplikt, att 50 procent

av en årskull tas ut och 25 procents underbetalning, att BNP långvarigt minskar härav med upp till 1 procent.

Hur ser då den empiriska evidensen ut? Keller m fl (2009a) finner i en studie av 21 OECD-länder att en avskaffad värnplikt medför en ökad tillväxttakt i BNP per arbetare på mellan en kvarts och en halv procentenhet. Denna förvånansvärt stora effekt ger inte bara stöd för en länk mellan värnplikt och allmän produktivitetstillväxt utan ger också grund för att avfärda det vanliga påståendet att värnplikt ger en ekonomiskt värdefull förstärkning av humankapitalet. Keller m fl (2009b) finner att andelen av arbetskraften som gör värnplikt är negativt relaterad till andelen som går högre utbildning. Skattningarna tyder på att om man minskar den andel som gör värnplikt med en standardavvikelse (ungefär en procent av befolkningen), ökar andelen som går till högre utbildning med 15 procent. Att detta kan ha betydande tillväxteffekter är inte förvånande.

Nationalekonomer har alltså studerat värnpliktens samhällsekonomiska kostnader, vilka skiljer sig från och vida överstiger rent budgetmässiga kostnader. Faktum är att redan Adam Smith uttalade sig i frågan, till det frivilliga försvarets fördel. Han betonade att arbetsspecialisering utifrån kompetens ger högre produktivitet i en ekonomi.

Det kan också hävdas att nationalekonomer har påverkat värnpliktens avskaffande, särskilt i USA, där det skedde 1973. Henderson (2005) lyfter bl a fram Milton Friedmans insatser här. Jag vet inte om svenska nationalekonomer spelade någon större roll för det svenska beslutet – som Poutvaara och Wagener (2011) klargör spelar moraliska överväganden, liksom intressegruppers makt, stor roll för att förklara värnpliktens uppgång och fall – men kanske tog beslutande politiker intryck av ovan nämnda ekonomiska forskning på området. Den är i vilket fall nyttig att känna till eftersom det alltså hörs krav – t ex på SvD:s ledarsida – om att värnplikten ska återinföras.

Niclas Berggren

REFERENSER

Henderson, D R (2005), "The Role of Economists in Ending the Draft", *Econ Journal Watch*, vol 2, s 362–376, <http://econjwatch.org/articles/the-role-of-economists-in-ending-the-draft> (2013-09-22).

Keller, K, P Poutvaara och A Wagener (2009a), "Military Draft and Economic Growth in OECD Countries", *Defence and Peace Economics*, vol 20, s 373–393.

Keller, K, P Poutvaara och A Wagener (2009b), "Does Military Draft Discourage Enrollment in Higher Education? Evidence from OECD Countries", IZA Discussion Paper 4399, Bonn.

Kerstens, K och E Meyermans (1993), "The Draft versus an All-Volunteer Force: Issues of Efficiency and Equity in the Belgian Draft", *Defence Economics*, vol 4, s 271–284.

Lau, M I, P Poutvaara och A Wagener (2004), "Dynamic Costs of the Draft", *German Economic Review*, vol 5, s 381–406.

Poutvaara, P och A Wagener (2011), "The Political Economy of Conscription", i Coyne, C J och R L Mathers (red), *The Handbook on the Political Economy of War*, Edward Elgar, Harmondsworth.